

Válasz a bírálatokra

2025. 08. 10-én megkaptam az utolsó bírálatot is az MTA doktori eljárásomban. Bírálóim Herke Csongor, Mezey Péter és Mezey Barna professzorok voltak. Bírálataikra az alábbiakban összevontan válaszolok.

A bírálatok túlnyomó többségben dicsérik, méltatják a dolgozatot, (könyvet). Ezeket a méltatásokat nagyon köszönöm, érdemi hozzáfűzni valóm ezekhez a pozitív véleményekhez nincsen, így az alábbiakban csak a kritikai megjegyzésekre reagálok.

Elsőként néhány megjegyzés Mezey Barna bírálatához.

Bírálóm a 4 oldal tetején jegyzi meg, reflektálva a „platformjog” kifejezésre, hogy „kérdéses, hogy nem a Frank Easterbrook féle ’ló joga’ problematikánál tartunk-e még ma is”. Mivel ez a problémafelvetés, – márhogy létezik-e egyáltalán „platformjog” – tulajdonképpen mindhárom bírálónál előjön különböző formákban, igyekszem rá kicsit részletesebben válaszolni.

Easterbrook bíró egy „internetes jogról” szóló konferencián vetette fel azt a kérdést, hogy egyáltalán lehet-e cyberlaw-ról beszélni, nem olyan-e ez, mintha például a „ló jogáról” beszélnénk¹. Jómagam megvalloom ezelőtt nem olvastam Easterbrook felszólalását, és Lawrence Lessig erre adott hosszú válaszát. Most ezeket elolvasva amennyire én értem, Easterbrook arra figyelmeztetett, hogy a cyberspace-re nem kell önálló szabályozást adni, ugyanis

“new law” for cyberspace risked not only isolating technology from broader systems of law, but also undermining the hard work necessary to “put the law of the [tech] horse in the context of broader rules.”

Máshol kiderül, hogy Easterbrook eredeti érvelése nemcsak az új jog ellen, hanem például a multidiszciplináris „jogi dilettánsoknak szóló” kurzusok és gondolkodásmód ellen irányult. Szerinte ugyanis a „lójog” értelmetlen csoportosítása a jogi szabályoknak, mert akárhány olyan jogesetet összegyűjthetünk, amelyben lovak szerepelnek, (például ezrével lórúgásból eredő károkról), ezekből a jogesetekből a mögöttes, mélyebb logika és jogi doktrinális háttér nélkül semmit nem fogunk tanulni: csakis akkor, ha (a lórúgásos jogeseteket alapul véve) például a kártérítési jog alapelveit és vezető jogeseteit és doktrinális hátterét tanulmányozzuk. Másik példaként a „tulajdon a kibertérben” problematika ugyanilyennek tűnik Easterbrook számára: ennek megértéséhez mindenekelőtt a tulajdonjogban kell elmélyedni.

Erre a problémafelvetésre, amelyet bírálóm nyilvánvalóan a „platformjog” elnevezéssel kapcsolatos szkeptikus álláspontja alátámasztására hoz fel, van egy egyszerű, de talán kisebb meggyőző erejű, és egy összetettebb de talán meggyőzőbb válaszom.

Az egyszerűbb válasz csak annyi, hogy a kifejezetten a platformokat célzó szabályozás (szemben a lójoggal) ma már több ezer oldalra rúg. Ezek a jogi instrumentumok gyakran a címükben, vagy alcímeik közt is tartalmazzák a platform szót, a szabályozásuk tárgya tehát közvetlenül az internetes platform. És ezek a szabályozási megoldások a különböző instrumentumokban igencsak hasonlóak. Így például a transzparencia, (a platformok egyes működési aspektusainak, vagy épp az általuk használt algoritmusok egyes jellemzőinek transzparenciája) állandóan visszatérő közös vonásuk. A platformszabályozás, szemben a lójoggal tehát nagyonis létezik, a

¹ Frank H. Easterbrook, "Cyberspace and the Law of the Horse," University of Chicago Legal Forum 1996 (1996): 207-216

kérdés hogy ezt hívhatjuk-e „platformjognak”, és nem célszerűbb-e például „platformszabályozásnak” nevezni. (ld. lentebb).

A komplikáltabb válasz két érvből tevődik össze.

Az egyik érv az, amit Lawrence Lessig válaszolt Easterbrook bíró ironikus megjegyzésére² a *Harvard Law Journal*ben megjelent cikkében, amelyet csak megismételni tudok, annál is inkább mert ez az érv a könyvemben és a Bódig Mátyással közösen írt *Cambridge Law Journal*-beli cikkünkben is kulcsszerepet játszik. Ez pedig az, hogy szemben a „ló”-val, (amely jogi szempontból nem különbözik mondjuk az „uborkától, a macskától, a széntől és a ráktól” - az angolban ez a felsorolás viccesebb mert mind c betűs) a kibertérben a magatartásirányítás fő eszköze a kód, - vagy ahogy manapság már inkább nevezzük a számítógépes algoritmus. Azaz a virtuális tér magatartásszabályozási szempontból teljesen másképpen működik, mint a valóságos. Az, hogy az algoritmus mennyiben viselkedik másképp mint a jogi szabály rendkívül összetett kérdés, amelyet egy ilyen válaszban nem tudok kifejtteni, így csak egy jellegzetességet említek meg: a legtöbb algoritmus, szemben a jog szabályaival közvetlenül kényszerítő erővel hat ránk. Például ha egy autentikáló algoritmushoz nem tudjuk a jelszót, akkor nem fogunk az adott virtuális térrészbe bemenni, a szolgáltatásokat igénybe venni. A jog ehhez képest nem bír ilyen közvetlen kényszerítő erővel, legtöbbször csak egy nyelvi objektivációként, „hivatalos személyek” gyakorlataként, vagy ritkábban társadalmi elvárásként van jelen, és csak be nem tartása esetén lendül mozgásba egy gépezet, amely jellemzően csak sok-sok lépcső után alkalmaz fizikai kényszert.

A másik érv még ennél is messzebbre visz, mégpedig a jog felosztásának gyakorlati és jogtudományi problémáihoz, és ezzel a jogtudomány tudományelméleti státuszához. Easterbrook bíró ugyanis valójában egy doktrinális rendszert védelmez a „lójoggal” szemben. Azt mondja, hogy a lójog azért nem létezik, mert nincsen önálló doktrinális háttere, mert ilyen csak a kártérítési jognak, a tulajdonjognak, és más, a (kontinentális szóhasználat) „jogágaknak” van, ezeket kell megismerni, és ha ezt jól ismerjük, akkor a lovakkal kapcsolatos szabályozást már gyerekjáték lesz megérteni.

Ezt az érvet száz százalékig elfogadom, és a könyvemben épp amellet érvelek, hogy a platformok szabályozásának igenis kialakult egy doktrinális háttere. Kétségtelen, hogy ez nem több évtizedes, vagy több évszázados fejlődés eredménye, hiszen maga az internet is csak nagyjából 30 éves, a platformok kezdetleges formái legfeljebb 20 évesek, az általuk generált társadalmi változások nagyjából 10 évvel ezelőtt lettek látványosak, a kifejezetten a platformokat célzó jogalkotás pedig alig 6-8 évre tekint vissza. Egy jogtudományi terület doktrínájának kialakulásához szükséges bírói gyakorlat pedig elég szórványos, és a hatósági gyakorlat is elég töredékes, mozaikszerű. Ugyanakkor az igencsak látványos, amilyen jogi szabályozási megoldásokkal próbálja a jog megragadni: a különböző jogterületek (médiajog, versenyjog, munkajog, alapjogok, stb.) által más szférákban már felismert és kezelt problémákat. A platformokon ugyanis ezeket a problémákat és társadalmi jelenségeket, szabályozandó „jogtárgyakat” a platformszabályozás, különösen az európai platformszabályozás nagyon hasonló intézményekkel, fogalmakkal, eljárásokkal és eszközökkel igyekszik kezelni. Ezeket a közös intézményeket és megoldásokat nemcsak ismertetem, hanem igyekszem ezek fölé egy jogelméleti magyarázat-hálót is húzni a kilencedik fejezetben. Illusztrációul: ilyenek a transzparenciakövetelmények, a panaszkezelési eljárások, a

² Lawrence Lessig, "The Law of the Horse: What Cyber Law Might Teach," *Harvard Law Review* 113, no. 2 (December 1999): 501-549

fogyasztóvédelemből, vagy akár az alapjogvédelemből ismert megoldások – szerződéses tartalmi kötelező elemek és tilalmi listák - sajátos, „platformizált” mutánsai, az algoritmusokkal kapcsolatos technológiaszabályozási követelmények, például a „felhasználóbarát” felületek előírása, és még sorolhatnánk sokáig. A transzparenciakövetelményekről a DSA fejezetben külön is szólok, sőt egy táblázat formájában is összefoglalom ezeket, egyfajta rendszerezést is adva nekik.

Végezetül még egy megjegyzés ehhez a („platformjog”) problémakörhöz, amely egyúttal szerintem a kérdés túldimenzionáltságát is mutatja. A „platformjog” kifejezés választása részemről tudatos döntés volt, és el kell áruljam, volt benne némi provokatív szándék is, figyelemfelkeltésnek, vitára ingerlésnek is szántam, vagy ahogy másik bíráló, Mezey Péter kiválóan ráérez, „izgalmas” „hívószónak”. (Mezey:3). Ez azt hiszem egészen jól sikerült, egyes reakciók, pl. Klein Tamás Jogtudományi Közlöny-beli cikke, és a bírálatok is jól mutatják ezt. De ugyanakkor azt hiszem talán kissé túl is löttem a célon. A könyvben jelzem is, hogy a „jogág” problematikáját ugyan nem tartom teljesen haszontalan, művi problémának mint például Jakab András, de messze nem tartom kiemelkedően fontos kérdésnek sem. Ha a könyv a „Platformok szabályozása” címet kapja talán ez az egész polémia elesik, és egy két mondatot leszámítva ugyanez a könyv megírható lett volna szinte pontosan ugyanezzel a szöveggel. Az igazi kérdés, ahogy azt fentebb jeleztem tulajdonképpen az, hogy létezik-e jogintézményi, fogalmi és doktrinális háttér, amely a szabályok értelmes csoportosítására és strukturálására ad lehetőséget. Szerintem ilyen tehát létezik. Végül még ehhez a ponthoz hadd tegyem azt is hozzá, hogy az ilyen jogágakkal és jogterületekkel kapcsolatos viták mögött gyakorta egyfajta „területfélés” is van, mármint, hogy a hagyományos jogterületek képviselői gyakran nem szívesen ismerik el, hogy egy új jogterület van születőben. (Ezzel kapcsolatban vannak egészen szürreális tapasztalásaim is az utóbbi évekből.).

Mezey Barna bírálatában a leghangsúlyosabb kritika ugyanakkor (5) az, hogy a könyvemben pozitívan látom a platformok és az állam kapcsolatát, sőt az államok működésének javítását sem tartom elképzelhetetlennek a platform-mechanizmusok segítségével, és ebben az értelemben az államok platformosodását is kíváncsún tartom. Ezzel összefüggően az államok és a platformok kapcsolatát nem tartom olyan problematikusnak mint egyes szerzők, sőt egyáltalán nem gondolom a platformokat az államok versenytársának, veszélyeztetőjének.

Itt először is meg kell jegyezniem hogy a bíráló összesen két érvet, egyrészt azt, amely szerint a platformok nem konkurálnak a nemzetállamokkal, és azt, hogy az államoknak is platformizálódni kellene. A továbbiakban azért a két érvet én külön kezelem. Másrészt a bíráló hiányolja az érveket, amelyekkel alátámasztanám hogy a platformok nem jelentenek veszélyt az államokra.

Kezdetként őszintén el kell ismerjem, hogy a bírálónak sok tekintetben igaza van. Az, hogy a platform nem tud rendőrt küldeni a házunkhoz valóban nem elég elmélyült érv arra vonatkozóan, hogy nem jelent *semmilyen* tekintetben veszélyt az államra. Egy ilyen válaszban természetesen nem tudom pótolni a kellően elmélyült érveket, de annyiban talán tudom az okfejtésemet kiegészíteni, hogy felidézem a pandémia időszakát, amikor a platformok és a nemzetállamok közt egyfajta munkamegosztás alakult ki a járvány következményeinek kezelésében. A nemzetállamok lezárták a határokat, szabályokat alkottak a járvány terjedésének fékezésére és az intézmények működtetésére, megszervezték a vakcinázást, stb., a platformok pedig adták az infrastruktúrát ehhez a működéshez, az oktatáshoz, a kommunikációhoz, az értekezletek megszervezéséhez és így tovább. Kialakult egy viszonylag békésnek mondható

munkamegosztás, miközben bebizonyosodott az államok fontossága, sőt pótolhatatlansága egy krízishelyzetben.

Az állami erőszakmonopólium hiánya mellett a platformok azért sem igazi konkurenciái az államnak, mivel lényegében semmilyen ma ismert állami funkciót nem tudnak teljesíteni, és nem is akarnak. Mivel itt üzleti vállalkozásokról van szó, néhány olyan részfunkció kapcsolódhat ezekhez a célokhoz, amelyek egyébként állami feladatok, (pl. vitarendezés a piactér platformokon árult árukhoz vagy szolgáltatásokhoz kapcsolódóan, a szólásszabadság bizonyos mértékű szabályozása a közösségi médiaplatformokon, vagy a munkavégzés egyes elemeinek szabályozása és kikényszerítése algoritmusokkal a munkaplatformokon), de ezek nyilvánvalóan csak nagyon töredékes, szigetszerű, és gyenge funkciók. A platformnak nincsen saját pénze, hadserege, rendőrsége, oktatási és egészségügyi rendszere, - általában nincsen semmilyen olyan erőforrása, amely a valóságos vagy társadalmi térhez kapcsolódik, és nem a virtuálishoz. A platform a virtuális térnek ugyan az egyik fontos, (ha nem a legfontosabb) alapstruktúrája, intézményi megoldása, de csak a virtuálisnak. És igaz, hogy a jelenlegi társadalomfejlődés egyik legfontosabb jellegzetessége az, hogy a társadalmi valóságunk, (beleértve a gazdaságot és az összes felsorolt szférát, sőt az „életvilág” egy részét is) folyamatosan virtualizálódik, de szó sincsen még teljes virtualizációról, és az a teljes virtualizáció, amelyet mondjuk a Mátrix című filmben, vagy más hollywoodi disztópiákban láthatunk, véleményem szerint nem is fog soha bekövetkezni.

Talán az én hibám, hogy ettől a gondolattól élesebben el kellett volna választanom azt az érvet, hogy az államoknak platformizálódniuk kellene. Ezt továbbra is tartom, azzal együtt, hogy elismerem. ezt sem ki nem fejtettem részletesen, sem pedig nem szóltam a veszélyeiről. Röviden tehát erre is válaszolnék. Az állam platformizálódása alatt nem azt értem hogy az államnak valamiféle közösségi médiaszerű szolgáltatást kellene működtetnie. És pláne nem jelenti azt, hogy valamelyik ilyet kellene államosítania. (Ezzel elesik az az érv is, hogy a platform transznacionális, így nem kompatibilis a nemzetállammal (6)). A platform mint technológiai és szervezés megoldás ugyanis nem szükségszerűen transznacionális, csak a jelenlegi legnagyobb közösségi médiaplatformok azok.) Hanem azt, hogy bizonyos, a platformokon megismert technológiai megoldásokkal az államok is élhetnének. Így a viselkedésalapú adatgyűjtés és a profilozás garanciák melletti használatával, a felhasználók és a szervezetek aktív összekapcsolásával, az egységes felületekkel, vagy a prediktív algoritmikus koordinációval. Ilyen egyszerű esetekre gondolok, mint hogy a rendszer tárolja a felhasználói profilokat, a tranzakciók megindítását a rendszer előre tudja jelezni, ahogy ez sok esetben, (pl. forgalmi engedély lejárat), stb. már most is megtörténik, hogy az adatokat automatikusan frissíti a más rendszerekből kinyert információkkal, hogy az életesemények bekövetkeztekor automatikusan tud komplex módon ügyeket intézni, az összes szükséges okiratot, igazolást kiállítani. A szolgáltató állam eszményének a platformizálódó állam tökéletesen megfelel.

Az viszont kétségtelenül igaz, hogy ezzel egy orwelli világot is lehet teremteni, ezzel vissza is lehet élni, lehet manipulációra, a személyes autonómia felszámolására, zsarnoki hatalomgyakorlásra is használni. De a kérdés az, hogy amennyiben az előnyöket megpróbáljuk kiaknázni, - hiszen az állampolgárok más szektorokban hamar hozzászoknak hogy mindent tudnak egyszerűen mobiltelefonról intézni – ez szükségszerűen elvezet-e a digitális zsarnoksághoz, vagy lehet jogi és más (pl. a nyilvánosság erejét használó, vagy épp algoritmikus) garanciákat teremtve ezt elkerülni. Véleményem szerint igenis lehet ilyen utat járni, lehetséges egy demokratikus és jogállami alapokon álló, humánus platformizálódó szolgáltató állam. Illetve

talán nem is nagyon van más lehetősége a kormányzatoknak mint ezt az utat járni – a modern gazdaság és szolgáltatási szektor egyszerűen ki fogja ezt kényszeríteni.

Másik bírálóm, Mezei Péter bírálatának egyik nagyon fontos megállapítása, hogy mivel a könyvem a platformot sajátos kontrollmechanizmusként fogja fel, elsikkad az a szempont, hogy a platform tevékenysége nemcsak társadalomszervezés és társadalom-befolyásolás, hanem egyszerű, („üzemszerű”) profittermelés is. Máshol ezt úgy fogalmazza meg, hogy a platform „jogok és kötelezettségek alanya és címzettje is egyben”, azaz a platformok értelmezhetők egyszerűen úgy is, mint profittermelő cégek.

Azt hiszem ebben Mezei Péternek igaza van – ha jól értem amit mondani akar, – mert úgy tűnik, a „kontrollmechanizmus” narratívám, amelyet igyekeztem következetesen végigvinni valóban elviszi a fókusz a mindennapos működésről és azt a képzetet kelti, hogy a platformokat valamiféle társadalombefolyásoló agendával rendelkező entitások. (Megjegyzem, a szakirodalomban ennek az álláspontnak kifejezetten befolyásos képviselői vannak, mint pl. José van Dijck). Itt, ebben a válaszban kell tehát tisztáznom, hogy egyáltalán nem gondolom azt, hogy a platformok *tudatos, és elsősorban valamilyen politikai agendát követő* társadalombefolyásolók lennének. (Jóllehet olykor van politikai agendájuk, - hol ilyen, hol olyan, de nem konzisztens, ld. a legutóbbi fejleményeket a Trump kormányzat alatt.) Igaz, hogy a platformok azért építettek ki rendkívül szofisztikált kontrollmechanizmusokat, amelyekkel például képesek a viselkedést a legapróbb részletekig megfigyelni és manipulálni, mert ez az üzleti modelljük, a mindennapi profittermelő tevékenységük része. Sőt ennél is tovább megyek Mezei Péter bírálatának elfogadásában. Elismerem, hogy például a Google keresések milliárdjai, vagy a Facebook előtt eltöltött képernyőidő nagyobb része manipuláció és sokszor megfigyelés-mentes. Csak azt állítom, hogy az üzleti modell ennek ellenére, mágiscsak ezen alapszik. Azaz a platformok hétköznapijai, profitja és a normál vállalati működés egy tetemes része összefügg azzal, hogy a platform gazdasági főtevékenysége a megfigyelés és a kontroll.

Az érv második része is igaz, - ismét csak ha jól értem – hogy ezek a cégek a hagyományos nem virtuális valóságunkban is léteznek és jogalanyok: munkaadók, adózók, mindenféle egyéb compliance előírásoknak, (pl. az adatközpontjaiknak környezetvédelmi előírásoknak) is meg kell feleljenek, és így tovább. Gyakran ezek a szempontok nagyon fontosak és igaz, hogy ezekkel nem nagyon foglalkoztam, csak a könyvben említett alapjogok, versenyjog, fogyasztóvédelem, adatvédelem, munkajog ötössel. Itt jön elő, hogy miért jobb mégis talán, hogy nem „platformszabályozás” a könyv címe – ha ez lenne, ezekről a területekről is írnom kellett volna.

Mezei Péter (5) valójában kritikába csomagolt dicséretet mond, amikor azt írja, nem igaz, hogy az alapjogias szempontok háttérbe lennének szorítva a könyvben. Azt hiszem itt megintcsak van némi igaza, de erre a narratívára is van magyarázatom: tulajdonképpen azt szerettem volna elkerülni, hogy a „szólásszabadság a platformokon” témakör kifejtését az olvasók számonkérjék rajtam. Ez a téma, (amely az USA-ban a „social media and First amendment” elnevezés alatt fut) olyan hihetetlenül szerteágazó és bonyolult, hogy valójában bele sem nagyon akartam kezdeni.

Ugyanígy egyetértek Mezei Péter azon (5) kritikájával, hogy a TikTokról írnom kellett volna. (Ez a kritika Herke Csongor bírálatában is szerepel.) Így van. A kínai platformok és platformszabályozás fájón hiányzik a könyvből. Ha lesz új kiadás, (sok más mellett) ezzel mindenképpen kibővítem.

Végül Mezey Péternek az a kritikai megjegyzése, hogy a 10. fejezetben a magánjog fő problémája nem feltétlenül az adatok feletti kontroll kérdése, (az allokatív adatjog, vagy adattulajdon) szintén teljesen helytálló. Azóta sokkal jobban elmélyültem a magánjogi, és részben a szerzői jogi kérdésekben is, és csakugyan számtalan más, a magánjog jövőjét érintő kérdést is fel lehetett volna vetni. Ezeknek a kérdéseknek egy része magának a magánjognak a tudományelméleti státuszát is érintik, (van-e egyáltalán a szép új digitális világunkban olyan hogy magánjog?). Ezt a hiányt is pótolnom kell a könyv új kiadásában.

Budapest, 2025. 08. 28.

Zódi Zsolt